

IJZERKOP

Jean-Claude van Rijckeghem
(door Magda Vanopdenbosch)

OVER DE AUTEUR

Jean-Claude van Rijckeghem (Gent, 1963) is een veelzijdig auteur: naast jeugdauteur is hij scenarioschrijver en filmproducent. Hij schreef samen met Pat van Beirs “Jonkvrouw” in 2017 en Galgenmeid in 2012. Beide boeken wonnen de KJV-prijs. Hij maakte 2 jeugdfilms: “De Bal” in 1999 en “Sciencefiction” in 2002. Heeft heel zijn leven in Gent gewoond, momenteel woont hij in het Patershol, de buurt waar hij de woonplaats van Stans situeert.

1. HET VERHAAL

Korte inhoud

Gent, 1808: de Franse Revolutie is voorbij, Napoleon breidt zijn macht in Europa uit. In het gezin van Stans en Pier Hoste gelden nog de oude rollenpatronen. Pier volgt gedwee, Stans voelt zich gevangen in een gouden kooi na haar gedwongen huwelijk en breekt uit: ze gaat als man verkleed naar het Franse leger. Zal het haar lukken haar vermomming vol te houden en haar weg te vinden?

Tips voor gesprek:

- Is “IJzerkop” een uitblinker? Zo ja, probeer te achterhalen waarin het boek uitblinkt: door zijn vaart / inhoud / ernst / humor / overtuigende personages / wervelend karakter / ontroering / avonturen / filmische stijl of spanning. Eventueel kan een rangschikking gemaakt worden. Is het geen uitblinker? Wat mist het boek? Wat kan beter?
- Misschien heeft iemand het gelijkaardige boek “Soldaat Marie” van Katrien van Hecke (2018) gelezen? Als intro kan je beide vergelijken.

Personages en psychologische ontwikkeling

IJzerkop is een gelaagd verhaal met veel kleurrijke figuren die doorheen het hele boek een rol spelen.

Stans en Pier zijn hoofdpersonages, beiden vertellen elk hun deel van het verhaal vanuit wisselend perspectief. Niet alleen Stans en Pier evolueren, ook de verhouding broer-zus kent een opmerkelijke ontwikkeling.

Stans is ijzersterk, brutaal, dapper, inventief, vrijgevochten, ongenaakbaar met veel lef: “haar tong is haar favoriete wapen” (p.169). Ze is geïnspireerd door de vrouwenbokskamp en de ‘vrijheid, gelijkheid of de dood’-leuze van Napoleons soldaten: “Ik ben geboren voor de veldslag.” Zo krijgt ze het respect van haar medesoldaten. Toch komt ze af en toe in het nauw: “Maar ik ben niet zo sterk als Courage.” (p.83) en bij het begin van het duel met Dupin en de veldslag in Oostenrijk: “Mijn benen beven als gek.”(p.202). Dat maakt haar des te geloofwaardiger. Uiteindelijk triomfeert ze een paar keer over de dood en vindt ze haar weg. Ze gaat terug naar Wenen op zoek naar Elise.

Pier is de tegenpool van Stans: is gedwee, naïef, zielig in zijn onhandigheid en mist Stans’ lef. In de loop van het verhaal wordt hij wijzer en blijkt hij wel moedig te zijn en doorzettingsvermogen te hebben. Waar Stans ongenaakbaar blijft, wordt Pier een personage waar je empathie voor voelt.

De evolutie in de verhouding broer-zus is in aanvang onevenwichtig: Stans noemt haar broer “de slaapmuts”, “Paus Pieter de Vrome” en Spiering...Pier geeft zijn zus de schuld van al zijn ellende: door haar verdwijning is er geen schoolgeld meer en moet hij thuisblijven. Irritatie wordt haat. Toch gaat hij op zoek naar haar en kiest, in het ‘aansijn van Napoleon’, om de zwaargewonde Stans te helpen i.p.v. de opdracht van zijn vader uit te voeren. In de slotfase zegt Stans: “Je zal me missen”, waarop Pier antwoordt: “Geen moment.” (p.362). Als lezer weten we beter...

De hoofdpersonages kennen weinig innerlijke reflectie, de plot is immers belangrijker.

Verdere sterke vrouwelijke personages: mademoiselle Courage, winnaar van de bokswedstrijd, lesbisch en voorbeeld voor Stans. Moeder van Stans: houdt het gezin recht, zorgt voor inkomen en maakt een uitschuivertje met de Ierse Connor (pag.36). De vrouwen in het leger en Elise (dame Fortuna) die Stans in Wenen ontmoet en op wie ze verliefd wordt.

Stans' medesoldaten van het veertiende regiment van Napoleon: krijgen in het verhaal meer en meer een gezicht en winnen hierdoor aan sympathie.

Bijrollen voor: Binus Serlippens: bakkerszoon die uitgeloot wordt voor het leger en in wiens plaats Stans naar het leger gaat. Lieven Goeminne, echtgenoot van Stans, smokkelaar en oplichter. Auguste Dupin: vriend-oplichter van Lieven, moet Pier 'beschermen' op zijn odyssee door Europa.

Vader van Stans: kloefklapper, niet alleen symbolisch, dromer en uitvinder van machines. Denkt een ontwerp te hebben voor een revolutionair kanon dat Pier aan Napoleon moet verkopen.

Een hilarische rol is weggelegd voor Achilles: het oude paard dat Pier vergezelt op zijn weg naar Napoleon. Achilles doet waar je als lezer stiekem op hoopt.

Tips voor gesprek:

- Vinden de jongeren Stans een bijzonder meisje? Wat maakt haar zo bijzonder?
- Stans' keuze heeft een heleboel negatieve gevolgen voor haar familie? Is ze egoïstisch?
- Wat vinden de jongeren van de keuze om de plaats van Binus in te nemen? Kan je haar begrijpen?
- Zijn de personages overtuigend? Realistisch? Wie wint de meeste sympathie? Treedt er een verandering op doorheen het verhaal? In wie herkennen de jongeren zich?
- Je kan een tijdslijn maken om de verhouding broer-zus weer te geven: de hoogte- en dieptepunten, wanneer ze elkaar ontmoeten. Je kan de gevoelens die erbij horen markeren, zo krijg je een visueel beeld van de opbouw en het verloop van het verhaal. Bijpassende tekeningen en/of illustraties kunnen het geheel nog verfraaien. Deze tijdslijn kan ook digitaal opgemaakt worden meer info over digitale toepassingen vind je [hier](#).

Structuur

Het boek is opgebouwd uit 33 hoofdstukken, met wisselend perspectief tussen Pier en Stans. Opvallend zijn niet alleen de psychologische ontwikkeling van de personages maar ook de ontwikkeling van de plot die toewerkt naar de Slag bij Aspern-Essling (Oostenrijk, 1809). Het wisselend perspectief werkt steeds beter naar het einde toe.

Tips voor gesprek:

- Is het verhaal goed opgebouwd? Waar zit de climax volgens de jongeren? Heeft iedereen hetzelfde idee? Wiens perspectief overtuigt het meest?

Titel / cover

"IJzerkop" verwijst naar de naam die Stans krijgt na haar duel met Dupin waarin ze "een kogel in haar kop ving en weer opstond" (p.221). De titel kan ook verwijzen naar haar ijzeren wil en haar ijzersterk gestel. Het woord 'ijzerkop' is een neologisme.

De cover toont een jonge vrouw met een sjako: een stijf en hoog militair Frans hoofddeksel van vilt en leer dat eruitziet als "een kachelbuis met een klepje voor" (p.134). De kleuren van de cover zijn die van de Franse vlag.

Tips voor gesprek:

- IJzerkop is een kernachtige titel die raakt. Probeer andere neologismen te bedenken om Stans te beschrijven en als titel te gebruiken. Moeilijk?

Stijl

Jean-Claude van Rijckeghem is scenarioschrijver wat duidelijk blijkt uit zijn filmische schrijfstijl.

"Zijn taal golft mee met de rijen voortmarcherende infanteristen, dondert, rommelt en knettert, en zit vol bloed, zweet en stank van rottend vlees." aldus Mirjam Noorduyt in NRC (24 mei 2019).

De zintuiglijke stijl maakt dat je als lezer middenin elke scene zit: bij de bokswedstrijd, het duel, de veldslag en in de zaal met gewonden. Het ik-perspectief en het gebruik van de Tegenwoordige Tijd verhogen dit effect nog. Af en toe gebruikt van Rijckeghem een platte volkstaal ("stronhol van het paard" (p.173)) die nergens vulgair of storend is. Knap gedaan.

Tips voor gesprek:

- Is dit verhaal klaar voor verfilming? Welke zijn de meest beeldende scenes? Ieder kan proberen een scene even kleurrijk na te vertellen.

Genre

“IJzerkop” is naast een historisch fictieverhaal ook een road-novel, genderboek en dubbele ontwikkelingsroman. Bijzonder rijkgelaagd dus.

- Historische fictie: het verhaal speelt zich af in 1808, de tijd waarin Napoleon aan de macht is in Europa. We volgen zijn leger van Parijs naar Wenen, waar de Slag van Apern-Essling plaats vond. Ook de stad Gent, woonplaats van de familie Hoste, komt interessant in beeld.
- Road-novel: Pier maakt met Achilles een tocht vanuit Gent naar Parijs en naar Wenen, Stans en Napoleon achterna. Tijdens zijn tocht groeit hij uit tot een kleine held, een Don Quichotte.
- Genderverhaal: In “IJzerkop” is Stans het hoofdpersonage, een meisje dat zich beter voelt in een soldatenuniform. In het slot kiest ze ook voor Elise, een vrouw op wie ze verliefd wordt. Ook mademoiselle Courage heeft een vriendin die zich als man verkleedt.
- Dubbele ontwikkelingsroman: zowel Pier als Stans zoeken hun weg en maken beslissende keuzes.

Tips voor gesprek:

– Hoe hebben de jongeren dit boek gelezen? Kennen ze nog genderverhalen, road-novels, historische romans? Welk genre verkiezen ze? In welk genre zouden ze zelf een verhaal schrijven?

Humor

Naast de oorlogsernst is er ook veel fijne humor verwerkt in het verhaal van Stans:

- de naïviteit en onhandigheid van Pier leiden tot komische situaties: de kastlawine op pagina 229, de confrontatie met de keizerlijke wacht, zijn praatje voor Napoleon
- de vader van Stans in confrontatie met zijn medegevangenen
- het kattenkwaad van Stans op pagina 173
- de hilariteit rond soldaat-jonker Soudan uit Gent
- de hilarische rol van de oude knol Achilles.

Tips voor gesprek:

– Past de humor bij het verhaal? Wat is de functie ervan? Probeer een aantal komische scènes op te zoeken en te bespreken.

2. VERWERKING

Oorlog

Oorlog is een belangrijk thema in veel historische verhalen: de veroveringen van de Romeinen, kruistochten, de veldtochten van Napoleon, de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de koloniale oorlogen. Vandaag zijn de oorlogsgevolgen een belangrijk thema: de vluchtelingenstroom, de psychologische gevolgen.

Het gaat om spannende verhalen met een diepere laag: thema's als 'dat nooit meer', 'de waanzin', 'de drijfveer van de mens', 'om nooit te vergeten'. In “IJzerkop” ligt de klemtoon meer op de ontwikkeling van de hoofdpersonages (fictie) dan op het thema 'oorlog' (non-fictie) dat voor een spannend kader zorgt. Zo wordt het boek een historisch fictieverhaal.

Aan het boek ging grondig historisch onderzoek vooraf, al is “IJzerkop” geen geschiedenisboek geworden en is het verhaal nergens belerend.

Napoleon was één van de briljantste veldheren ooit. Hij kroonde zichzelf tot keizer in 1804 en wilde daarmee de orde in Frankrijk herstellen na de chaos van de Franse Revolutie. Na Frankrijk veroverde hij een groot stuk van Europa, in Rusland leed hij een smadelijke nederlaag.

Tips voor gesprek:

– Probeer een aantal historische details uit het boek te halen en te vergelijken met de huidige tijd: rollenpatronen, interieur van Lieven Goeminne, toegang tot school en schoolgeld, oorlogsvoering, analfabetisme, de oorlogsloting, het wassen van de kleding zijn er enkele. Welke tijd is beter? – Is het belangrijk dat alle historische details kloppen? Zoekt iemand iets op bij het lezen?

Gender en rollenpatronen

In “IJzerkop” legt Jean-Claude van Rijckeghem ook de focus op genderdiversiteit anno 1808. De laatste jaren is het maatschappelijk debat rond genderdiversiteit belangrijk en opener geworden: homoseksualiteit in sport kan, in soaps komen transgenders voor, K's Choice wordt Sam en vertelt hierover in de media, aan verschillende Belgische universiteiten kan je een Master in gender en diversiteit behalen, in het arbeidscircuit wordt gestreefd naar evenredige verdeling en last but not least: er worden meer boeken rond gender uitgegeven.

Tips voor gesprek:

– Als intro kan je een aantal boeken aanhalen of vragen naar de leeservaring rond dit thema.

- Je kan, uitgaande van de leeservaring, een lijstje maken van sterke vrouwelijke personages versus mannelijke helden. Hoe is de verhouding? Hoe belangrijk zijn vrouwelijke helden? Is er een verschil in mening tussen de jongens en de meisjes in de leesgroep?
- Is het taboe rond gendervraagstukken doorbroken? Je kan de volgende stellingen voorleggen: er zijn ook goede kanten aan het verzwijgen van gevoelige zaken / spotten met taboes moet kunnen.
- Zijn de rollenpatronen anno 1808 nog herkenbaar vandaag? Hoe is de situatie thuis / op school / in de jeugdbeweging of in de sportclub?
- Stans moet heel wat overwinnen om haar eigen weg te gaan. Is het vandaag gemakkelijker om je eigen keuze te verdedigen? Wie of wat werkt soms tegen? Is Stans een voorbeeld, een idool?
- Kunnen vrouwen als vechtsoldaat ingezet worden? Het Belgisch leger is op zoek naar vrouwelijke F-16 piloten. Terechte zoektocht?
- De film “Girl” van Lucas Dhont uit 2018 kan ook tot een gesprek inspireren. Wie zag de film? Hoe hebben de jongeren deze film ervaren? Ingrijpender dan een boek?

Creatieve verwerking: schrijfp opdrachten.

1. Dagboek van Binus maken met Binus als ik-persoon.
 - A. Op de avond nadat je de keuze maakte (p.105). Wat denk je over jezelf? Wat hoop je voor Stans?
 - B. Wanneer Stans zwaargewond terugkeert (p.337). Voel je je schuldig? Moet je helpen? Durf je de waarheid in te zien?
2. Aan de hand van enkele fragmenten waaruit het zelfbewuste karakter van Stans blijkt zoek je 2 passende versjes van Annie M. G. Schmidt, zelf rebels meisje en baanbrekend auteur. Is bekend om haar vele ‘stoute’ versjes en verhalen. Inspiratie vind je zeker via het internet of de bibliotheek.
3. Wat volgt... Schrijf een ander einde voor “IJzerkop”. Schrijf een plot voor het vervolg. Voorwaarden: Stans moet hoofdpersonage zijn en er moet een historische gebeurtenis of persoon in voorkomen.
4. Bij een voorgelezen fragment kan een tekening gemaakt worden in een mindmap of stripvorm / een gedicht of songtekst gezocht worden / een toneelscène gemaakt en gespeeld worden. Alles kan voorgelezen worden of digitaal verstuurd - meer info over digitale toepassingen vind je [hier](#).
5. De film “Girl” kan ook tot een digitale schrijfp opdracht leiden: stel dat Lara in je klas zit en je voelt dat ze zich niet goed voelt. Je wil haar een bericht sturen. Wat zou je kunnen schrijven? Wat zou je zelf willen horen?

Verder lezen

- Passie rond Napoleon: De passie / Jeanette Winterson (Prometheus, 2000)
- Gender: Paultje, echt geen jongen / Brigitte Minne (De Eenhoorn, 2017)
 - Geen meiden aan boord / Johan Ballegeer (Averbode, 1996)
 - Will Grayson, Will Grayson / John Green en David Levithon (Lemniscaat, 2014)
- Gender in historisch kader: Een groene bloem. Trilogie / Floortje Zwigtmann (Luitingh-Sythoff, 2015)
- Oorlog: Morgen toen de oorlog begon / John Marsden (Gottmer, 2005).

Juryleden kunnen online op de KJV-boeken reageren.

Ga naar www.kjv.be, klik op ‘Welke boeken moet ik lezen’ en dan op de groep en het boek in kwestie.